

סימן יב

תשמיש דרך איברים

אחת) בקיום יחסים. הרופאה שלי אמרה לי להימנע מחדירה כמה שיותר, זה היה לפני כחודש, ועד עכשיו באמת נזהרנו אבל אני לא ממש יודעת מה לעשות וזה מתסכל, מצד אחד אנחנו מותרים ומצד שני זה יהיה שכבת זרע לבטלה ואנחנו לא רוצים להגיע לזה... וגם לא נעים לי מבעלי שממש רוצה אבל לא ממש אפשר... אני ממש עצובה, אני לא יודעת מה לעשות עם זה וגם בעלי כבר נהיה מתוסכל". ישנם גם מקרים בהם הבעל נאלץ להימנע מביאה מלאה לזמן מופלג. כאן מתעוררת במלוא עוצמתה השאלה איזו דרך הלכתית ניתן להציע בפניהם כדי לפרוק את המתח הגופני והנפשי בו הם שרויים ולהתאחד בשמחה.

צורך נוסף בבידור "דרך איברים" קיים גם באישה שהרופאים אסרו עליה זמנית להיכנס להריון מחשש סכנה לעוברים ואין בידיה אמצעי מניעה או שמסיבות בריאותיות לא יכולה להשתמש בהם³⁶ - האם מותר לבעל

³⁶ וכמו שהוזכר בשו"ת אשר חנן (חלק ג-ד, סי' מט), לדיין הרב חנן אפללו: "הנה בטענה

א. שאלת איסור או היתר "תשמיש דרך איברים" לוטה בערפל. בסימן זה ננסה לפזר את הערפל סביבה. כמובן שאין בידי הכהה הכוח לחדש דברים יש מאין אך נראה לבסוף כי ניתן להסביר פנים לצדדי ההיתר הקיימים. שאלת "תשמיש דרך איברים" נעשית רלוונטית ביותר ובמיוחד במקרים המאוד נפוצים בהם כרוך כאב במעשה הביאה. להלן פירוט חלק מהמקרים: (א) נשים שיש להן פצע ומכה באותו מקום, בפרט בסיבת החתך שנעשה לאישה תוך כדי הלידה (בלע"ז אפיזיוטומיה) ומעוניינת להחלים בצורה מלאה מאותו חתך. (ב) כאבים (בלע"ז וסטיבוליטיס) באותו המקום. (ג) סבל ממעשה הַבְּיָאָה עצמו (בלע"ז דיספרוניה). (ד) אישה הסובלת מהתדלדלות הרקמה באותו מקום או התקצרות אותו המקום כתוצאה מהגיל.

לשם המחשת המצוקה נביא לשון שאלה אחת מני רבות: "וגם אני סבלתי מכאבים (ואפילו דימום פעם

באותו מקום³⁷ עד ליציאת הזרע (עיינין בהערות 42, 43 לקמן).

³⁷ כתב הרב יצחק רצאבי (שו"ע המקוצר, סימן קנ"ג ע"ב): "ואגב, בהא דאמרו בגמרא נידה דף י"ג ע"ב אלא דרך איברים, בני מבול ניהו יעו"ש, הנני להביא מה שמצאתי מפורש בזה בספר המספיק לר' תנחום הירושלמי שער דרכין בזה"ל, היינו שמשמש בחלק מן האיברים השקועים כגון בית השחי ודיבוק הירכיים או הארכובה או כפיפת הזרוע או בתוך ידה, והדומה לאלו הדברים הבזויים והמזוהמים וכו' מכלל פעולות החוטאים המתענגים, ופירוש המשנה [רצה לומר שהרמב"ם בפירוש המשנה ביאר באופן אחר, והוא ביבמות ריש פרק שישי. ועיינין עוד שם בפרק שביעי דסנהדרין. יב"ן] שדרך איברים הוא מזמן פגישת שני האיברים המכונה נשיקה עד הכנסת העטרה כולה, והו שקראוהו שימוש דרך איברים, ואם נשלם הכנסת כל האיבר נקרא גומר עכ"ל. ועיינין עוד בהגהות היעב"ץ על הגמרא שם, וכפירוש הרמב"ם מתבאר גם כן מתשובת הרדב"ז חלק ד סימן קעח. ובסוטה דף כה ע"ב איתא [לגבי איסור אשת איש שהיתה עם איש אחר], דרך איברים פריצותא בעלמא הוא, ופירש רש"י שוכב עמה בקירוב בשר ע"כ. ובפירוש מהר"ו על מדרש רבה נשוא (ט י) שישחוק עמה בהנאת איברים בלא תשמיש יעו"ש. ומתבאר למעינין שיש לנו בביאור ענין "דרך איברים" שלושה פירושים: א', רש"י, והיעב"ץ ומהר"ו אולי כוונתה. ב', הרמב"ם, וכן הרדב"ז. ג', ספר המספיק [אמנם ביבמות דף נה ע"ב פירש"י דרך איברים - מיעוץ איברים ודש מבחוץ בשאר איברים. ע"כ. הרי שצירף שני העניינים, הא' כעין פירושו בסוטה, והב' קרוב לפירוש ספר המספיק. ואפשר דבסוטה קיצר, וביבמות פירש

לשמש דרך איברים. שאלה נוספת שתתברר מתוך הדין הינה האם זרע שיוצא שלא בכונה, מתוך חוסר שליטה (הקרוי 'פליטה מוקדמת') תוך כדי חיבוק ונישוק נחשב להוצאת זרע לבטלה או שלא?

ב. ראשית יש לברר בשפה ברורה מהו תשמיש דרך איברים. ובכן, כתב רש"י (ביבמות נה ב ד"ה דרך איברים): "מיעוץ דדים ודש מבחוץ בשאר איברים". המאירי (סנהדרין סו ב) כתב: "דרך איברים, והוא הנקרא מעשה חידודים", ורש"י (שם) פירש כי מעשה חידודין, הכוונה, "מחדד ומקשה אברו בבשרה מבחוץ". אם כן, ביאה דרך איברים הכוונה חיכוך האבר בגוף האישה (לאו דווקא

שבאה לפתחנו באישה חולה במחלה הידועה וסכנה לה להתעבר בעת הטיפולים או בזמן גירת המחלה וכל מניעות ההריון על פי כדורים כימיים הקיימים ברפואה אינם בגדר מעשה אצלה על פי הוראות הרופאים, שיכולים לסבך אותה טפי, ושאר הדברים הקרויים אמצעים חיצוניים כמוך, או מכאניים כגון "טבעת" (דיאפרגמה) או התקן תוך רחמי (פתילה) אין טובים אצלה, שגורמים לדימומים ואין האישה הזו בדווקא יכולה להטהר לבעלה, ועוד, שאין על אמצעים אלו ודאות גמורה שמועילים למניעת הריון". ההערות לאורך סימן זה הן מאיתי, העורך.

מבושל, רצה שלוק³⁹. ובדומה לכך כתבו התוספות במסכת סנהדרין (נח ב ד"ה מי איכא מידי דלישראל שרי ולכותי אסור): "...ול"ל דלא אסיר אלא שעושה כך תדיר שלא תתעבר ויכחיש יופיה, אבל אם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאווה לה שלא כדרכה - שרי"⁴⁰.

וזו לשון הרמב"ם הצריכה לעניינינו: "אשתו של אדם מותרת היא לו לפיכך כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר ואבר שידצה ובא עליה כדרכה ושלא כדרכה⁴¹ בין דרך איברים⁴². ואף

³⁹ כתב הבית יוסף (אבן העזר סימן כ"ה ד"ה ומש"כ רבינו בשם ר"י וכו'): "וכתב הרא"ש שם דהאי שינויא בתרא עיקר". ובהערות על הטור, מהדורת שירת דבורה, כתבו: "וכן פסק המרדכי ריש הלכות נידה". והוא בסוף מסכת שבועות, סימן תשלב.

⁴⁰ כתב הרב ראובן מרגליות (מרגליות הים, סנהדרין נח ב): "ובתוספות אמרו שהותר כשאינו מתכוון להשחתת זרע וכן הוא ברמב"ם פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה. מיהו, מדרכי חסידות אסור לעשות כך, שלא יקל ראשו ושיתקדש בשעת תשמיש".

⁴¹ כתב ה"רוח אליהו" על רמב"ם זה: "ושמעתי מהרב בנימין הלוי ז"ל... והשתא ניחא דהטעם שתשמיש שלא כדרכה הוא עינוי היינו לפי שאינו מקום תשמיש והמקום צד ומצטער בכך אבל אילו יצויר שתרגיל לשמש באותו מקום - חזר להיות כמו מקום

ג. שלושת המקורות העיקריים מאת הראשונים בנושא זה הם שיטת ר"י בתוספת (יבמות לד ע"ב ד"ה ולא כמעשה ער ואונן דאילו התם שלא כדרכה); לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הל' ט) ותוספות רי"ד³⁸ (יבמות יב ע"ב ד"ה תנ)."

וזו לשון התוספות הצריכה לעניינינו: "ואמר ר"י דהתם מיירי בלא הוצאת זרע דשרי דכיון דליכא השחתת זרע לא הוי כמעשה ער ואונן. עוד אמר ר"י דלא חשוב כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע ורגיל לעשות כן תמיד אבל באקראי בעלמא ומתאווה לבא על אשתו שלא כדרכה שרי כדאמר' בנדרים (דף כ ב) "כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו יעשה, משל לבשר הבא מן הטבח ודג מן הצייד: רצה אוכלו צלי, רצה אוכלו

שיחתו. מיהו מצוי שרש"י שינה פירושו ממסכתא למסכתא, ומה גם שעשה כמה מהדורות כנודע]. הערת העורך: לענ"ד נראה כי הפירושים ל"דרך איברים" מסוגיית סוטה לא שייכים לגדר "דרך איברים" שנאמר בין איש לאשתו המותרים זה לזה, וכמו שיתבאר מדברי הרב יצחק רצאבי עצמו בהערה 42.

³⁸ רבי ישעיה די טראני, מגדולי ראשוני איטליה.

על פי כן מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך". זו גרסת כתבי היד המדויקים⁴³.

הרמב"ם, כידוע ששינויי נוסחאות רבים נגרמו מדברים כאלו. וע"ע לקמן הערה ע"ב ד"ה עוד. ונראה לפי זה דבר מבטית דשרי לפום דינא אפילו להוציא שם בפי הטבעת, ודומיא דסיים להתיר דרך איברים בביאה כדרכה, שאי אפשר לומר דדוקא באופן שלא יוציא, דאיהא איסור יש בדבר. שכן דרך איברים פירושו תחילת ביאה פחות מכניסת עטרה כמ"ש הרמב"ם עצמו בפירושו המשנה ריש פרק ו' דיבמות, וכן שם בפרק ז' דסנהדרין משנה ד' [יש בזה פירושים אחרים, וכמו שהבאנו לעיל בס"ד לעיל חלק יו"ד הלכות כלה סימן קנ"ג הערה מ' ד"ה ואגב]. וגם שם בפירושו המשנה מסכת סנהדרין כתב כדבריו דלעיל בחיבורו, ולא סיים בשלא יוציא, ואדרבה, משמע שמותר... והגם שאין ראוי לפרסם דבר זה אפילו באקראי, אבל מפני שתורה 'אמת' כתיב בה, העלינו הדברים על הספר ובדיו".

⁴³ בדפוס וורשא, הנחשב לפחות מדוקדק, נכתב אחרת: "...ובא עליה כדרכה ושלא כדרכה ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה, ואף על פי כן..." - "בנדפס השמיטו "בין דרך איברים" והוסיפו "ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה" - לשון הרב קאפה, הערה טו. וכבר כתב מרכבת המשנה (הלכות מלכים ט ז): "שכל עניין שלא כדרכה נשמט בדפוס ויניציאה מחמת עלילת או לעג האומות". וכבר עמד על כך הרב קאפה במהדורתו המדויקת אות' ל' כי בכל כתבי היד שברשותו לא כתובות המילים "ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה". במהדורת פרנקל גם כן ציין לגרסה

תשמיש ולית ליה צערא, ולכך גבי רחל ולאה שצדקניות היו, תשמיש במקום אחר שפיר הוי עינוי, אבל גבי שפחה גויה דמסתמה מפקרת עצמה נסתפק התלמוד דדילמא קא מתנהו. אלו דבריו ז"ל ודו"ק".

⁴² על פי פשט לשון הרמב"ם בהתאם לכתבי היד שיש לנו (והדבר מאומת עם לשונו בפירושו המשניות, כדלקמן אות ז) כתב בפשיטות שמותר לבוא על אשתו דרך איברים ולא סייג הדבר באיסור הוצאת זרע. מלבד שאין לעניות דעתי כל כך פשר למושג "ביאה דרך איברים ללא הוצאת זרע" - דמה טיבה ומה הבדל בינה לבין כל חיבוק ונישוק הקודם לכל ביאה?

וכדוגמת תמיהתנו זו תמה הרב רפאל ברדוגו לעיל סי' ז אות ז בנוגע לנישוק בכל איבר ואיבר - שאם אין הכוונה כולל אותו מקום - אין פשר להיתר זה, וכלשונו "ומי אסר עד שיצטרך להתיר? ומה הוא האיבר שיעלה על הדעת לאסרו עד שיתיר?" - באותו אופן נאמר שאם תשמיש דרך איברים הינו ללא הוצאת זרע, אזי מי אסר תשמיש זה עד שנצטרך להתיר? והרי תשמיש כעין זה הינו כשאר חיבוק ונישוק ומשמוש המביא לקישוי, ולפי הבנה זו כל תשמיש המסתיים באותו מקום מתחיל ב"תשמיש דרך איברים", אלא שתמוה לסבור כן.

ושמחתי לראות כי זכיתי לכוון בכך במפורש לסברתו של הרב יצחק רצאבי שכתב (שו"ע המקוצר אה"ע סי' רד הע' נו): "אבל בנוסחאות כת"י דידן דאינהו דווקנאי (וגם בחלק מכת"י אחרים, כנוכר ברמב"ם מהדורת פרנקל) ליתא סיוס זה של - 'ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה'. ואם כן חכם אחר הוא שהוסיף הערה זאת בגיליון ספרו, ובאו אחריו מקצת מעתיקים והכניסוה בגוף לשון

יעשה, ולא יקרא משחית זרעו⁴⁴, שאילו כן אל ישכב אדם עם הקטנה ועם המעוברת ועקרה וזקניה⁴⁵.

ד. בעקבות דברי הר"י והגרסא הידועה יותר בדברי הרמב"ם כתב רבינו יעקב בעל הטורים (אבן העזר סי' כג) "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה לפיכך לא יהא דש מבפנים וזורה מבחוץ ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד ואלו שמנאפים ביד ומוציא שכבת זרע לבטלה לא די לו באיסור הגדול שעושה אלא שהוא בנדוי⁴⁶". ובסימן כה כתב: "ואשתו של אדם מותרת לו לפיכך כל מה שירצה לעשות באשתו עושה: בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה ובא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה בין דרך אברים ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה. ור"י פירש

וזו לשון התוספות ר"ד (יבמות יב ב ד"ה תני): "מעשה ער ואונן שאסרה תורה, כל שכוונתו שלא תתעבר כדי שלא יכחיש יופיה, ואינו רוצה לקיים פריה ורביה ממנה, אבל אם כונתו שלא תבוא לידי סכנה מותר, וכן נמי אם מתכוון לתאוות יצרו ואינו מתכוון שלא תתעבר - מותר, כדאמרין (בפ"ק דכתובות) [בפ"ב דנדרים] ההיא דאתא לקמיה דרבי אמרה לו שולחן והיפכו, והתירו רבי לשמש שלא כדרכה. והא ער ואונן שלא כדרכה שמשו כדאמרין לקמן במסכת, אלא וודאי הם שהייתה כוונתם שלא תתעבר היו עוברים אבל מי שכוונתו להשלים תאוות יצרו אינו עובר, שכל מה שרוצה אדם לעשות באשתו

⁴⁴ נמצאנו למדים מפשט לשונו שכשאמרו חז"ל השחתת זרע התכוונו לביטול האפשרות להביא את האישה לכדי עיבור דווקא מתוך כוונה שההיריון לא יפחית מיופייה, וזאת על ידי דרך של ביאה כדרכה והוצאת הזרע מחוץ לגוף. אך די בכוונה אחרת כדי להתיר הדבר (ולקמן [באות ד ואות ז] נראה שיש חומרה מיוחדת בדש בפנים וזורה בחוץ שלא שייכת בתשמיש דרך איברים שכולו בחוץ). כגון לתאוות יצרו או כדי שלא תבוא לידי סכנה - ונוסיף אנו - כדי שלא לצערה. עוד למדנו לכאורה על פי זה שדש בפנים וזורה בחוץ על מנת למנוע הריון שיסכן את היולדת - מותר.

המדויקת במדור שינויי נוסחאות למרות שלא שינה את הנוסח בפנים, אך אין זו ראיה לכלום, משום שלא שם לנגד עיניו לשונות מהדורות על פי כתיב יד תימן, אדרבא, בהקדמת המהדורה כתבו עורכי הנוסחאות: "ספרי תימן בני סמכא הם יותר מכולם. מפורסמת הצטיינותם של בני תימן מכל שבטי ישראל בדייקנותם ובהקפדתם הנפלאה לא לשנות מן המקובל... וכל הרוצה לדון בענייני דקדוק לשונו של רבנו ראוי לו לתפוס את עיקר נוסח תימן כפי שימצאנו במדור שינויי נוסחאות".

לבין דש מבפנים וזורה מבחוץ ששם עושה פעולה בכוונה להשחית זרעו כדי שאשתו לא תלד⁴⁷ ואינה דרך תשמיש ואדרבה, על ידי שזורה בחוץ ממעט בהנאתו".

ה. לאחר הקדמות אלו נתבונן במספר מקורות משלימים בסוגיה זו. כתב הראי"ה קוק על הלכה זו שבשולחן ערוך (שו"ת עזרת כהן סי' לה): "וזהו גם כן טעמא של היש אומרים בסימן כ"ה סעיף ב' בהג"ה שמתירין שלא כדרכה באקראי אפילו אם הוציא זרע, משום דסבירא ליה דגם בכהאי גוונא באקראי כיוון שהתורה התירה לשיטה זו הווי בכלל קצת מצווה ליתובי דעתיה בזה, וממילא אין זה ממש לבטלה"⁴⁸.

כתב רבי משה פיינשטיין בעניין ביאה שלא כדרכה (אגרות משה אבן העזר א סג ענף ג): "ופלא על הבית יוסף שכתב רק ש"דבר קשה הוא להתיר [לן] להיכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו

⁴⁷ "כדי שלא תתעבר ויכחיש יופיה" (רש"י בראשית לח ז).

⁴⁸ התורה התירה ביאה שלא כדרכה, ומי שמתעורר בו הצורך לכך - יש גדר "קצת מצווה" - ליישב דעתו ולהרגיעו על ידי שישימש באופן זה ולכן זה לא נכנס תחת גדר "לבטלה".

דאפילו בהוצאת שכבת זרע⁴⁵ נמי מותר לשמש שלא כדרכה ובלבד שלא יהא רגיל כן אלא אקראי בעלמא שמתאווה לאשתו לשמש שלא כדרכה אלא אסור להיות רגיל בכך".

על דברי הטור בסי' כג שכתב "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה אפילו [לפיכך] לא יהא דש מבפנים וזורה מבחוץ" כתב ר' יהושע פלק (בעל הסמ"ע על ה"מ) בפירושו "הדרושה": "נראה פשוט דבזה אפילו ר"י מודה דאף על גב דכתב רבינו בשמו בריש סימן כ"ה דמותר לשמש עם אשתו אפילו שלא כדרכה ואפילו דרך אברים⁴⁶ ואף על פי שמוציא זרע לבטלה - שאני התם דמוציא זרע דרך שימוש ולא נתכוון להוציא זרע לבטלה אלא שבא ממילא מה שאין כן בדש מבפנים וזורה מבחוץ דנתכוון להוציא לבטלה וק"ל".

ופירש דבריו הרב הרצל יהודה הנקין (שו"ת בני בנים ד סימן יח אות ד): "שמחלק בין הוצאת זרע דרך איברים כשאני מתכוון אלא לצחק עם אשתו, להנאתו והוצאת הזרע ממילא באה,

⁴⁵ ולא כתב "שכבת זרע לבטלה".

⁴⁶ הרי לנו שהיה פשוט לו דמה שכתב הר"י "שלא כדרכה" כלל גם תשמיש דרך איברים.

שאינן בה שום צורך ומטעם זה מותר לצורך מצוות עונה ושמחת אשתו⁵⁰ לכן סברי הר"י והרא"ש מצד הגמרא דנדרים מקרא ד"כי יקח איש אישה"

⁵⁰ ושוב, קל וחומר כדי לא לצער את אשתו. ונביא בזה את לשון הרב יונה בן חנון נבון, רבו של החיד"א, בשו"ת נחפה בכסף (חלק ב' אבן העזר סימן ג), וזו לשונו: "שאלה: מעשה בראובן שהיה לו חולי באבר השתן שנחפה והיה סכנה בדבר ואמרו לו רופאים בקיאים שהתרופה היה לילך לבית המרחץ לסוך האבר בשמן זית ולשפשף בו עד שיתחמם ויצא שכבת זרע לבטלה לרוב ויתרפא - אם שרי לעשותו כיוון שיש סכנה בדבר או דמי לאבזירייהו דגילוי עריות דאסור אפילו במקום סכנה" והשיב להתיר, ואלו דבריו השייכים לענייננו: "גם ממה שכתב מור"ם באבן העזר סימן כ"ה דיש מקילין ואומרים שמוותר שלא כדרכה אפילו אם מוציא זרע אם נעשה באקראי ואינו רגיל בכך, נראה דאין איסור זה בכלל אבזירה דגילוי עריות, דאם לא כן לא היו שרי לעשות כן באקראי כיוון שהוא אסור אפילו במקום פיקוח נפש... וגם בנידון מור"ם התירו לו כן באקראי כדי להצילו מעבירה חמורה דמשכב זכר וישביע יצרו באשתו שלא כדרכה אבל בנידון הבית שמואל שהוא כדי לברר ואין כאן שום הצלה מעבירה ולא קיום מצווה אחרת ודאי דאסור". נמצאנו למדים מדבריו שלשם הצלה מעבירה או לשם קיום מצווה, כאשר אין דרך אחרת - מותר להוציא זרע. וכאן, גם מתקיים התנאי של "לשם מצוות", שהן: כדי לקיים מצוות עונה [האיש והאישה החפצים בקרבה, שזה עיקר קיום העונה עבור האישה] וגם התנאי של להציל מעבירה - כדי להציל הבעל מהרהורי עבירה.

באקראי ושומר נפשו ירחק מזה", ובבדק הבית הוסיף שאילו היה רואה הר"י מה שכתב הזוהר בעונש המוציא זרע לבטלה שגדול משאר עבירות לא היה כותב זה עיין שם⁴⁹. הא אף אם היה רק איסור קל נמי לא רק שקשה להתיר אלא דאי אפשר להתיר לעבור איסור אפילו פעם אחת... אבל לפי זה ניחא דכיוון דפירוש לבטלה הוא לבטלה ממש,

⁴⁹ כתב הדיין הרב חנן אפללו (שו"ת אשר חנן, חלק ג-ד, סי' סט אות ג): ובאמת שאנן הסקופא הנדרסת לא יכול להעיר על דברות הב"י אך אמרתי אולי קצת יש להליץ בעד ר"י ולהבין דברותיו שלכאורה תמוהים לנו. והנה ודאי ר"י אחד מבעלי התוספות ראה את דברי הגמרא בנדה מהו עונשו של המוציא שז"ל אם כן די לו בזה ואין הצורך לו לידע דברות הזוה"ק, אך ראה ר"י והתכוון בדבריו שכל עניין זרע לבטלה הוא בדווקא ער ואונן שהתכוונו להשחית זרעם לארץ והוא בתדירות. אבל הבא שלא כדרכה מחמת תאוה אקראית אין זה משחית הזרע שהתכוונה התורה כער ואונן והראיה שהתיר ר"י רק באקראי אבל בתדיר לא, שכן אם כן היה מותר אזי ודאי היו כמתכוון להשחית זרעו על הארץ. ועוד שר"י סב"ל שמתאוה לבוא על אשתו כדין מצוות עונה שהיא ודאי לא חשיב הוצאת שכבת זרע לבטלה. עד כאן. וראוי לציין כאן את דברי המהרש"ל (שו"ת מהרש"ל סי' צח): "אם היה רבי שמעון בן יוחאי עומד לפנינו, וציווה לשנות מנהג שנהגו הקדמונים, לא אשגחניו ביה, כי ברוב דבריו אין הלכה כמותו". ועיין עוד בכך בספר ברכת ה' לרב משה לוי, חלק א, עמ' צו-ק.

מתאווה לזה... אבל באקראי שמתאווה מותר אף שאינו צורך מצווה דגם זה שמתאווה נחשב לצורך בין איש לאשתו מחידוש הקרא⁵³... ושלא כדרכה אין להתיר משום מצוות עונה ושמחת אשתו משום דאין אישה נהנית בכך, דאדרבה, אקרי עינוי⁵⁴ ולא יקיים מצוות עונה בזה".

סג סז

⁵³ מכאן פתח לאוננות האישה לבעלה כשאין אפשר אחרת, וכפי שנאריך ונסביר בסוף הסימן.

⁵⁴ כמו שכתוב (בראשית לד ב) "ויענה" ופירש רש"י "שלא כדרכה". אמנם, נראה לי דאין כאן קביעה ואם תהיה מציאות שאישה תהנה מכך - לא ייאסר (וכדלעיל בדברי העור מקודש, הע' 49), ועוד, בתשמיש דרך איברים, גם אם אין אישה נהנית, הרי שסבל אין בכך. לאחר דברים אלו הפנה אותי ידידי לדבריו החשובים של שו"ת תורה לשמה (סימן רצט), וזו לשונו: "...נמצא גם ביאה שלא כדרכה חשיבה הנאה לאישה ומוכרח לפרש כמו שכתבתי שאף על גב שצמצערת מצד הביאה באותו מקום, הנה יש לה הנאה מצד אחר - מכוח דיבוק בשרם וחיבוקם זה על זה כי אפילו בא עליה דרך איברים בין ירכותיה שלא הזרע בפנים כלל ולא הכניס האיבר כלל אפילו בין השפיות - עם כל זה - היא יש לה הנאה מזה, וכן העניין בהנאה זו" (עין שם). לענ"ד מוכח משטף לשונו שגם כן סובר להתיר ביאה דרך איברים, דלא העיר בזה דאסור, אדרבא, הסתייע בהלכה זו.

שהיא לקוחה לו לעשות בה כל חפצו שמזה אמר רבי "התורה התירתך"... וזה שמתירין רק באקראי הוא משום דבעצם לא היה צריך להתאוות לזה, שהנאתו מועטת מבכדרכה ורק באקראי שייך להתאוות... אבל ברגיל ודאי אין לומר שהוא מתאווה לזה⁵¹ ואם כן הווי עיקר כוונתו להשחית זרעו שאסור כיוון שאין בזה צורך⁵². ולכן מתנה הר"י בזה ב' תנאים דאם מתכוון להשחית זרע אף אם הוא פעם הראשון אסור, ואם רגיל לעשות כן תמיד נמי אסור אף דאומר דהוא

סז סח

⁵¹ דייק וכתב "ברגיל", משום שבמקרה יוצא דופן של בעיה רפואית אצל אחד מבני הזוג יש אפשרות שיתאווה לדרכים אחרות ולא משום שרוצה להשחית זרעו 'לשמה', אלא כי רק כך מצליח להגיע לפורקן.

⁵² נמצאנו למדים על פי דבריו שהטעם שהתורה אסרה בביאה דרך איברים מכיוון שההנחה היא שהאישה חפצה בביאה מלאה ומסתמא אם אין חדירה היא נעצבת על ליבה. אם כן, אם רצון האישה בביאה שלא כדרכה מאשר ביאה כדרכה, מאין לנו הכוח לאסור? וזכיתי לכוון בכך לדברי העור מקודש (אבן העזר סי' עו ד"ה עוד מצאתי), וזו לשונו: "ובשלא כדרכה נראה שאינו יוצא ידי חובתו כיוון דכתיב 'אם תענה' כו' והיינו ביטול עונה כמו שאמרו חז"ל, וכתבי 'ויענה' ואמרו חז"ל - בשלא כדרכה. ואולי שם מצד שלא נתרצית, מה שאין כן כשמרוצה כיוון שבגילוי עריות יש חיוב בשלא כדרכה יוצא ידי חובת עונה גם אם לא מחלה לו להדיא על ידי שלא כדרכה חיוב העונה. וצלע"ע".

ר"י ודעימיה שלא כדרכה אף בהוצאת שכבת זרע, הוא לא משום דחשיב כתשמיש (שהרי הבא על הערויות שלא כדרכה חייב), אלא משום שהותרה הוצאה שכבת זרע לתאוותו בדרך אברים (אף על פי שאין זו ביאה בערויות, רק איסור לאו).

אדרבה, הסברה נותנת דכיון שלא כדרכה חשיב עינוי לאישה, הרי שמי שיצרו תוקפו ואינו רוצה לשמש עם אשתו כדרכה אך יכול להסתפק בתשמיש בדרך אברים, ודאי שעדיף שיעשה כן, מאשר שישימש כבהמה, שהרי תורתנו תורת חסד ומה לו לענות את אשתו ולהתגעל במקום הטינופת. נראה שהב"י הבין בר"י כדרישה, וזהו שצווה עליו שהתיר הוצאת שכבת זרע לבטלה. נראה דסבירא ליה לר"י שכל שמוציא זרעו לתאוותו (ולא כדי להשחית זרעו) באקראי, ואינו רגיל בכך, אינו כער ואונן.

שארין הזרע ראוי להיווצר ממנו ולד... וכן להשחית זרע שנקלט במעי אישה, אף על פי שעדיין לא נתעברה ממנו, ודאי אסור שלא לצורך, כדמוכח מדלא שרי לשמש במוך אלא לג' נשים דווקא. ואיברא, לצורך, אף להוציא זרע לבטלה להשחיתו על הארץ שרי, כדאשכחן (יבמות עו א) לענין בדיקת הנקב בגובתא דש"ז דמותבנין ליה אבי פוקרי. שמע מינה דאיסור חמור זה הותר מכלל אצל צורך מצווה."

ו. כתב הרב שמואל קדר ז"ל (קונטרס 'גדרי הוצאת זרע לבטלה' ענין ג אות ב): "הטור כתב שהמתיר שלא כדרכה מתיר אף בשאר אברים (וכן הוא ברמב"ם עפ"י גירסת כתבי היד המדויקים, כנ"ל). וכתב הדרישה אות ג דלשיטת ר"י יש ללמוד דכל תשמיש שאינה כדרך הארץ נכלל בשם שלא כדרכה, והיינו דרך אברים, וזהו בכלל מה שנאמר בגמרא דכל מה שירצה יעשה. לפי זה למתירין שלא כדרכה אפילו בהוצאת שכבת זרע, מותר אף כשעושה כן בדרך אברים"⁵⁵. נמצא לפי זה דמה שהתיר

⁵⁵ דבריו אלו הם יסוד גדול בנידונו. ואולי ניתן להוסיף על דבריו אלו את הגדרת המהרש"ל מהי הגדרת תשמיש שמוותר להוציא בו זרע, וזו לשונו (ים של שלמה, יבמות פרק א אות ט) לגבי המושמשת במוך: "והנראה בעיניי, אף שהמרדכי פירש בשם ריב"ן כדעת ר"ת וכן כתב הר"ן, מכל מקום נראה פירש רש"י (יבמות יב ב) עיקר - המשמשים במוך - לפני תשמיש קאמר, ואין זה כמטיל על העצים דסוף סוף דרך תשמיש בכך וגוף נהנה מן הגוף ודמי למשמש הקטנה". שכל עוד גוף נהנה מן הגוף, גם אם הזרע לא מגיע לייעודו, שם תשמיש עליה, ובשו"ת שאילת יעב"ץ (א מג) השיב האם מותר לאשת איש שזינתה להפיל עוברא, אם יש איסור מצד הוצאת זרע לבטלה: "...ותדע משלוש נשים המשמשות במוך, ויתרה עליהם הזקנה, שבכולן אין איסור לנושאן, אף על פי שמוציא זרעו לבטלה. אלא ודאי לא מיקרי לבטלה כי אם כששחת ארצה, ומטעם הנוכח, אף על פי

סנהדרין (דף נ"ח עמוד ב' בד"ה מי איכא) כתבו שאם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאווה לה שלא כדרכה שרי. עד כאן לשונו. הרי שאפילו כמה פעמים נקרא באקראי כל שאינם הרוב, וכאן כיוון שישימשו שלא כדרכה רק עד הווסת ואחר כך ישוב לשמש כדרכה שפיר מקרי באקראי אף על פי שבאותו חודש כל הביאות תהינה שלא כדרכה. ובפרט שעושים כן כדי שאחר כך תוכל האישה להתעבר וללדת וולד בריא ולא משום תאווה יש לומר שהכל מודים... אך כל זה הוא באופן שיכול הבעל לבוא עליה כדרכה אם ירצה ולכן למה להתיר לו שלא כדרכה אפילו באקראי, ואף על פי כן לדעת ר"י מותר ובזה חוכך בבית יוסף להחמיר והרבה פוסקים לא הודו לו, ברם כאן שמצד הסכנה אינם יכולים לשמש כדרכה גם הבית יוסף יודה⁵⁶ (אות א). "ויש לדקדק בדברי רבי כי בשלמא "התורה התירתך", אבל

סג סז

⁵⁶ יש כאן יסוד גדול, שגם מש"כ הב"י נגד ביאה שלא כדרכה (וכפי שלמדנו שכלול בזה "דרך איברים") הכוונה כשהבעל והאישה בריאים והכל בסדר ובמקום לשמש כדרכה מתאווה לשמש שלא כדרכה, אך ברגע שיש שעת הדחק הלכתית (בין מצד עיכוב הריון על פי גדרי ההלכה, ובין מצד שהגבר לא יכול להזדווג בגלל בעיות בריאותיות בדרך רגילה ובין אם יש לאישה בעיה רפואית וסבל בביאה הרגילה) - הרי שיהיה מותר לשמש שלא כדרכה.

מסתבר לפי זה, שאדם שאשתו טהורה אך אינו יכול לשמש עמה כדרכה כי יש לה מכה באותו מקום, ואינו רוצה לשמש עמה שלא כדרכה כי זה עניו לה ואף מאוס בעיניו, ורצון שניהם ושמוחתם בחיבוק ונישוק וכל שאר מעשי קרבה כדרך כל הארץ, ובכלל שמחת שניהם לשמש באיבריה (שהרי אינם יכולים באופן אחר) עד יציאת הזרע כדרך כל תשמיש, יודה הרמ"א שמעשה זה אינו בהכרח מרוחק מהקדושה (שהרי עתה אינו יכול לקדש עצמו במותר לו), ואין זה מוציא זרע לבטלה, שהרי קיים מצוות עונה לשמחת אשתו באופן היותר נכון שהיה יכול, ואפילו אם יעשה כן כמה פעמים כמחויב בעונת אשתו, עד אשר תבריא. עכ"ל הרב שמואל קדר ז"ל.

ז. כתב הרב יהודה הרצל הנקין (שו"ת בני בנים ד סימן יח) בנוגע לאישה שהרופא אסר עליה להיכנס להריון עד שתקבל חיסון מסוים ואסורה גם להשתמש בגלולות ואין בידם אמצעי מניעה אחרים, האם מותר לה לשמש שלא כדרכה: "לעניות דעתי מותר להם לשמש כן אפילו כמה פעמים עד ווסתה. עיין ברמ"א באבן העזר סימן כ"ה סעיף ב' שהתיר תשמיש שלא כדרכה באקראי, ובתוספות במסכת

שהקשה בשו"ת אגרות משה שם סימן ס"ד, יש לומר לדעת הרי"ד שמוך חמור טפי כי דומה למטיל זרעו על העצים ועל האבנים ולכן החמירו בו אפילו במקום סכנה, מה שאין כן שלא כדרכה שבפירוש נתרבתה ממשכבי אישה" (אות ד). "וגדר תאוות יצרו היינו שמתחשק לבוא על אשתו בהווה ויצרו חזק עליו מה שאין כן אם מחשב באיזה אופן תוכל לספק תאוותו לעתיד - אסור⁵⁷, כי כן היה חטאו של ער שביקש שתמר לא תתעבר כדי שלא להכחיש יופייה ושלא לגרוע מהנאותו ממנה גם להבא" (אות ה). "ומה שהביא שכל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה עכ"ל והוא ממסכת נדרים שם, דווקא באשתו ולאפוקי המאונן לבדו⁵⁸ שאסור אף על פי שגם הוא אינו עושה אלא לתאוות יצרו" (אות ו). "ומה שהביא ראייה מקטנה ומעוברת וכו' צריך עיון כי שם אין לו דרך אחרת

ס ס

⁵⁷ הרי שגם בכוונה שלא תיכנס להיריון הכוונה דווקא מסיבת שמא יכחיש יופייה אך מצד שאר הצדדים להיתר (כגון לתת לאישה לנוח הן פיזית והן נפשית, בהתאם להוראת חכם) יהיה לכאורה מותר לבוא על אשתו שלא כדרכה או דרך איברים - ובהסכמת שניהם כמובן.

⁵⁸ דבריו אלו חשובים למקרה בו נדון בסוף הסימן לגבי איש בעל חולי שלא מצליח להוציא זרע אלא על ידי אוננות.

מהו "ואני מה אעשה לך"? עד כאן לשונו. וכי אין דברים שהתורה התירתם וחכמים אסרום? אלא הכי קאמר, כיוון שהתורה התירה ביאה שלא כדרכה ולא מצינו שחכמים אסרוה, אף אני איני רוצה לאסור כי אין למהר לחדש איסורים בדברים שבין בעל לאשתו" (אות ב).

על דברי התוספות רי"ד המוזכר לעיל באות ג העיר הרב הרצל יהודה הנקין (שם ענף ד): "ומה שכתב 'וכן נמי אם מתכוון לתאוות יצרו ואינו מתכוון שלא תתעבר מותר כדאמרינן ההיא דאתא לקמיה דרבי וכו' והתירו" עכ"ל, לא חילק בזה בין אקראי לתדיר ומשמע שבכל עניין מותר ושלא כשיטת ר"י ומותר אפילו מדרבנן כמו שמוכח מהנשים שבאו לפני רבי ורב, וכן פירש נכדו הריא"ז בקונטרס הראיות בסנהדרין דף נ"ח שם את דעת זקנו. ולפי זה שונה תאוות יצרו משאר המניעים שהזכיר להיתר כי השאר אסורים על כל פנים מדרבנן, ומכל מקום לא חש מלהזכירם יחד כיוון שמדאורייתא כולם מותרים. ואם תאמר היאך אפשר שיהיה מותר לכתחילה לשמש שלא כדרכה משום תאוות יצרו המכוערת ואילו לשמש במוך כדי להציל מן הסכנה אסור כמו

החכמים לאישה ששאלה על כך, אמר לה: התורה התירתיך לו. עד כאן לשונו בתרגום הר"י קאפח, ומן הסתם במוציא זרע קאמר⁶⁰ (ענף ה). "והנה ממה שהזכיר הרמב"ם דרך אברים בחדא מחתא עם שימוש כדרכה ושלא כדרכה משמע ששוים לענין הוצאת זרע, וראיה לדרישה. ודחה הר"י קאפח שהרמב"ם סמך על מה שכתב בהלכה י"ח שאסור להוציא זרע לבטלה וכן העירו בהוצאת פרנקל בלקוט שינוי נוסחאות, והוא לפי מה שבספר יד מלאכי הביא בכללי הרמב"ם אות ל"ו שדרכו של הרמב"ם לסמוך על מה שיכתוב אחר כך באותו פרק. וז"ל הרמב"ם בהלכה י"ח: אסור להוציא שכבת זרע לבטלה לפיכך לא יהיה אדם דש בפנים וזורה מבחוץ ולא ישא קטנה דאינה ראויה לילד וכו' עכ"ל. ואם לדוש בפנים ולזרות מבחוץ אסור - כל שכן אסור דרך איברים, כי שם גם דש בחוץ

שבפירוש המשנה שבדפוס נפלו שיבושים רבים, אין זה מובן אלא למי שיעיין היטב בזה ובכל מהלך וסדר דבריו, ואז יבין הדברים לאשורם.

⁶⁰ נראה לעניות דעתי פשוט שנוסח זה מאשש את גרסת כתבי היד בהל' איסורי ביאה, שם הרמב"ם כתב "בין דרך איברים" ולא הזכיר "ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה", וכן כאן לא סייג ההיתר באיסור הוצאת זרע.

לבעול מה שאין כן כאן מי מכריחו לבוא עליה שלא כדרכה, יבוא עליה כדרכה. ואולי הלשון אינו מוסב על תאוות יצרו הקודמת לו אלא חוזר על כל מה שהתיר מדאורייתא, שלזה מביא ראיה מקטנה ומעוברת וכו' שאין ההיתר מן התורה תלוי ביכולת להוליד. הרי שהרי"ד תלה את ההיתר בכוונה בלבד ולא התנה שיהיה רק באקראי וכן דעת נכדו הראי"ז בקונטרס הראיות. וכן הוא בחידושי רבינו יונה בסנהדרין שם, וז"ל: אלמא איענוש ער ואונן אלא על שהיו משחיתים הזרע אבל אם בא עליה כהנאתו ואינו משחית הזרע אין בכך איסור וכן כתב הרב עכ"ל, שהתיר לשמש שלא כדרכה כשמתכוון אך להנאתו ולא הזכיר באקראי. ולא ראיתי מעירים בזה" (אות ז). "ועיין בפירוש המשניות במסכת סנהדרין פרק ז' שגם שם לא התנה שלא יוציא זרע, וזו לשונו: מותר לאדם לבוא על אשתו שלא כדרכה ודרך אברים או איך שירצה"⁵⁹ וכך הייתה תשובת אחד

⁵⁹ כתב הרב יצחק רצאבי (שו"ת עולת יצחק ח"ב סי' רמג עמ' תיז): "ודע, שמדברי הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ז דסנהדרין מוכח דמפרש דלא כהתוספות ושאר הראשונים דהיינו שמשפשף מילתו בידו או ברגלו, אלא פירושו המתחכך עם אישה שהיא ערווה עליו, באחד מן האיברים כגון ביד או ברגל, וכתב שלוקה כי זה דאורייתא בכלל לא תקרבו לגלות ערווה יעו"ש. רק מפני

הדרישה, אבל כיוון שכתב מה שכתב שוב יש לדייק כן ברמב"ם⁶¹ (ענף ו).
 ח. כתב ה'עזר מקודש' (אה"ע כה. על דברי הב"ש סק"ב): "ויש מקום נוטה לומר שלהמתירים שלא כדרכה פעם אחת, מתירים בזה גם לחינם כיוון שאינו ביטול עונה ולא ביטול פריה ורביה. ועל כל פנים לצורך מותר לכולי עלמא ומכל שכן לעשות שלום".

ט. כתב הרב אלטר יחיאל בן יוסף ובנצאל (שו"ת מנחת יחיאל סימן יח אות ו):
 "אמנם בתירוץ השני שבתוספות ביבמות כתבו דדווקא תמיד אסור אבל באקראי בעלמא שלא כדרכה אף שמוציא זרע לבטלה מותר כדאמרינן בנדרים "כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. משל לבשר הבא מן הטבח ודג מן הצייד רצה אוכלו צלי. רצה אוכלו מבושל. רצה - שלוק". עכ"ל. יעויין שם. והנה מחלק הר"י בתירוץ

⁶¹ ולעניות דעתי, לכאורה, זה הפשט ברמב"ם בהלכה י"ח שרק שם פירש מה נחשב הוצאת זרע לבטלה וכתב "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה", וכעת מסביר מה נכלל בגדר הדבר: "לפיכך, לא יהיה אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד אבל אלו שמנאפין ביד ומוציאין שכבת זרע לא די להם שאיסור גדול הוא אלא שהעושה זה בנדוי הוא יושב". וממילא, ביאה דרך איברים המוזכרת בהלכה ט, על פי הדפוסים המדויקים, לא נחשבת להוצאת זרע לבטלה.

כמו שפירש"י ביבמות דף נ"ה עמוד ב' וגם זורה בחוץ. ומיהו, לפי החילוק של הדרישה אין כאן כל שכן, כי הדש בפנים וזורה מבחוץ מתכוון להשחית הזרע כדי שאשתו לא תלד - מה שאין כן המחנך באשתו דרך איברים שעושה רק להנאתו והוצאת הזרע באה ממילא. ומה שהמשיך הרמב"ם בהלכה י"ח ולא ישא קטנה דאינה ראויה לילד עכ"ל ורבים תמהו למה כרך הרמב"ם דבר זה שאיסורו קל עם דש בפנים וזורה מבחוץ החמור, אין כוונת הרמב"ם שיש איסור בבעילת אשתו הקטנה אלא שלכתחילה אסור לשאת אותה, ולא משום חומרת מעשה הביאה אלא משום דהווי כמתכוון מראש להוציא זרע שלא לפריה ורביה. ודוחק לאמר שהרמב"ם סמך על מה שכתב בהלכה י"ח שאסור להוציא זרע לבטלה כי הא גופא קשיא מה נקרא לבטלה ומה לא, והרי לדעה א' בתוספות אסור להוציא זרע בביאה שלא כדרכה כלל, דמקרי לבטלה. ולכן, גם אם נלמד מהלכה י"ח עדיין לא למדנו לדעת הרמב"ם האם מותר להוציא זרע בביאה שלא כדרכה, ולכן אין לנו אלא פשט לשונו בהלכה ט' שהשווה ביאה כדרכה ושלא כדרכה ודרך איברים ולא אסור להוציא זרע. ולא הייתי מתעורר לזה אלמלא דברי

להוציא זרע שלא כדרכה⁶³ אך כיוון דמצינו בער ואונן דנענשו על זה מיתה בידי שמים על כורחך צריכים לחלק דדווקא דומיא דער ואונן אסור גם על ידי אשתו דהמה התכוונו להשחית הזרע תמיד בכוונה כדי שלא תתעבר כמו דאמרין שם ביבמות ומזה ילפינן דהא דהתירה תורה באשתו הוא באקראי בעלמא, היינו שמה שחייבו התורה לקיים עונתה ולשמש עמה זה בוודאי צריך להיות כדרכה דהא בשלא כדרכה לא קיים מצוות עונה לפי שמצטערת אישה בביאה שלא כדרכה כמו שכתבו בתוספות שם ביבמות וגם דצריך לקיים מצוות פריה ורביה על כן צריך בזה לשמש כדרכה אבל באקראי ובין עונה לעונה התירה לו התורה לעשות כל מה שליבו חפץ ואף להוציא זרע על ידי שישימש עימה שלא כדרכה וזה הוא הטעם של הר"י ודו"ק".

י. אחרי הקדמת כל הנ"ל יקל עלינו להבין מה שכתב רב חשוב אחד החפץ בעילום שמו, וזו לשונו: "העזר מקודש

⁶³ אולי מסגנון לשונו ניתן לחזק כאן ההיתר באיש בעל חולי שלא מצליח להוציא זרע בביאה כדרכה אלא רק כאשר אשתו מסייעתו בידיה - דיהיה מותר, שלכאורה הגדר כאן הוא שכל עוד אשתו עימו והדבר נעשה על ידיה - שיהא מותר.

השני דבתמידות אסור להשחית זרע אבל באקראי בעלמא מותר שלא כדרכה אף שמוציא שכבת זרע לבטלה ולכאורה הא לא מצינו כזאת בכל התורה שיהיה מותר לעשות איסור לכתחילה באקראי ותמיד אסור אך כוונתו פשוט דהא התורה התירה לעשות עם אשתו כל מה שליבו חפץ ומתאווה וקבלו חז"ל דאף לבוא עליה שלא כדרכה וממילא דמותר אף אם מוציא שכבת זרע לבטלה באשתו כיוון שמתאווה לזה ומעיקר הדין מותר שכך קבלו חז"ל כמו דאמר רבי ורב שם בנדרים ואף דילפינן מקרא ד"נשמרתם מכל דבר רע" דאסור להוציא זרע לבטלה ואף פעם אחת אסור דאין שום חילוק באיסורים בין פעם אחת או שני פעמים זה דווקא שלא על ידי אשתו⁶² אבל על ידי אשתו קבלו חז"ל מקרא שכתב הר"ן דמותר לעשות כל מה שחפץ ואף

⁶² ובכך מתרץ אגב אורחא (וזכיתי לכוון לדבריו) את הסבר הבית יוסף על הגירסא הפחות מדויקת של הרמב"ם שם כתובה ההוספה "ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה", וז"ל הבית יוסף (אה"ע כה ד"ה ובלבד): "ומכל מקום כתב שיהיה שלא יוציא שכבת זרע לבטלה כי היכי דלא תיקשי הלכתא אהלכתא ודרבי יוחנן אדרבי יוחנן בפרק כל היד (גי' יג א) המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה וכ"כ התוספות (יבמות לד ב)."

דרך הבנה משלהם ואסור להבין אותם בדרך פשטנית ומגושמת. אני לא מצליח להיזכר כעת היכן הרמב"ן הזה, אבל באמת חבל על הטרחה לחפש כי אסור להשתית עיון בהלכה על דברים ששייכים לחלק הנסתר שבתורה.

העזר מקודש מדגיש כמה פעמים שלא שייך כלל לשון השחתה כלפי החפצא של הזרע ושלשון השחתה נופל רק על מניעתו מהאישה⁶⁴. מכוח זה פתאום קלטתי שאולי הייתה כאן רק בעיה בהבנת הנקרא להבין את המילה 'השחתה'. לזה הבאתי את

⁶⁴ להלן ציטוטים מלשון העזר מקודש (אבן העזר עו א): "לפי מ"ש במקו"א גדר איסור השחתה הוא רק במה שנוגע לעונה או לפריה ורביה והיינו טעמא דהפוסקים ז"ל שהתירו שלא כדרכה פעם אחת"; "אין איסור השחתה על פי הרוב - רק מצד החיוב דעונה דאשתו כשהוא מבטל בזה עונתה"; "אך על כל פנים כל מה שמזריע שייך לאשתו"; "ולזה לא שייך איסור בפעם אחת בשלא כדרכה מצד עונה שכיוון שהיא מתרצית בשלא כדרכה, לא גרע זה ממחילות עונה לגמרי (ורק לגבי פרישות לגמרי ממנה לא מהני מחילה שעל ידי פיוס לפעמים) מה שאין כן שלא כדרכה שאין זה גדר פרישות וכל שמרוצה מכך מסתמא הוא ברצון גמור ואין עוד חשש"; "ושם גדר השחתה שנוכרה בתורה הקדושה לא שייך כלל כי אם בצד מה שנגרע על ידי זה עונה או פריה ורביה שבדרך היתר גמור ולא זולת זה כלל".

הבהיר והדגיש שהלשון 'השחתה' לא נופל על החפץ של שכבת הזרע עצמו. זה כמו זרעי עגבנייה, למשל: אם יש אדמה ומים, לזרוק אותם זו השחתה בגלל שהיה אפשר לזרוע אותם אבל אם אין אדמה ומים, אין שייכות לומר השחתה לגבי לזרוק אותם כי אינם ראויים מילא לכלום ואין להם ערך מצד עצמם לולא שיהיו עגבניות. גם לי זה מחודש, גם לי היה פשוט תמיד שמה שכתוב שאסור להוציא זרע לבטלה מדובר על השחתת החפצא של הזרע ואיכשהו "דילגתי" על השאלה אין בדיוק זה קשור לנישואי קטנה.

השאלה הייתה מה היסוד להבנה הזו שהפשטות שהשחתת זרע מדובר על השחתת החפצא של זרע. רק לאחרונה אחרי שעיינתי בעזר מקודש פתאום האיר לי מתוך דבריו שאולי היסוד של זה הוא רק בגלל שטחיות בקריאת מה שכתוב. אם כתוב "לא להשחית זרע" ההבנה השטחית שכנראה הזרע כחפצא הוא דבר בעל ערך שאין להשחית. ואולי זה מתחבר לרמב"ן שנמצא באיזה מקום בתודעה כיוון שהוא ציורי ומיוחד ונשאר בזיכרון על אנשים קטנים שנמצאים בתוך הטיפות. אני חלילה לא מזלזל רק שאלה סתרי תורה עמוקים ויש להם

אלא מעשה של לשמש עם כוונה למנוע מהזרע לצמוח. ולשון הרמב"ם מרווחת ופשוטה ובהירה".

העולה מן הדברים: ההבנה הרווחת היא כי הוצאת זרע לבטלה נמדדת בצורה "מדעית" - בכל פעם שיוצא הזרע שלא באותו המקום וכי כל מקרה אחר מלבד ביאה כדרכה נאסר מכל וכל. אמנם, מעיון בדברי הפוסקים נמצאנו למדים שלא כן הדבר אלא כי המדד הוא יותר "רוחני", הכוונה, תועלת - לתועלת לא נקרא לבטלה.

למסקנה: (1) לשם מניעת הריון: כתב הרב החשוב הנ"ל: "...וחיוב פריה ורביה תלוי בחיוב עונה שהוא תלוי בדרך ארץ כפי טבע האנושי, וממילא בכל האופנים האלה ודומיהם כמו שאינו חייב משום עונה אינו חייב גם משום פריה ורביה וממילא מותר לעשות תחבולות למניעת הריון כל שאין בהם איסור השחתת זרע לבטלה... שהאיסור המיוחד בזרע לבטלה מלבד עיקר דין חיוב פריה ורביה הוא רק כשאינו דרך תשמיש". אמנם, לאחר כל זאת, הורה לי הרב הרצל יהודה הנקין בפירוש כי אין להתיר לבני זוג תשמיש דרך איברים כתחליף להשתמשות

המשל מזרעי עגבניות [שאינם כשאר זרעים שנאכלים בעצמם]. הרי בכל ביאה שלא להריון הזרע נשחת וגם כשיש הריון זה רק זרעון אחד וכל השאר נשחתים ואין שום בעיה וזה לכתחילה ומצווה. אז בהכרח זה לא כמו ההבנה המגושמת השטחית שיש שם מיליוני אנשים קטנים שהרגת אותם, וממילא זה לא שונה מרוק ומי רגליים. וכשחושבים על זה רגע זה פשוט. ההשחתה כאן היא לקחת דבר שיכול לצמוח ובמקום לשים אותו באדמה לשים אותו על סלעים, אבל אם אין אדמה לא שייך כלל השחתה על החפצא של הזרעים מצד עצמו ולא עלה זאת על דעת אדם מעולם, ומהיכי תיתי לומר שלשון הרמב"ם להשחתת זרע הפשוט והסתמא זה על החפצא של הזרע.

אומרים בישיבות ש"פשוט" זה קודש אבל "פשוט" זה טרף. אולי ההרגשה שלנו שמשמעות הלשון הפשוטה היא שההשחתה מתייחסת לחפצא היא רק מצד הטרף של לקרוא פשוט ומגושם ולא זה הפשוט האמיתי ברמב"ם.

לפי זה נישואי קטנה והשחתת זרע ביד הם אותו גדר, ששניהם אינם קשורים כלל להשחתה של החפצא של הזרע

לא פירש, אך נראה לי כי סברתו היא שאיננו רוצה להביא לכך שתשמיש דרך איברים יהיה נפוץ תחת היתר גורף ושישתמשו בו מפאת כל סיבה הקלה ביותר. לכן, המלצתי היא לשאול שאלת רב בכל מקרה לגופו. בפרט, שהרב הרצל יהודה הנקין מתיר תשמיש שלא כדרכה לשם מניעת הריון לזוג שאסור לאישה לקחת גלולות ואין בידיהם אמצעי מניעה אחרים, ולכאורה, על פי הבנת הרב שמואל קדר ז"ל בסוגיה זו, יהיה מותר תשמיש דרך איברים לשם מניעת הריון במקרה זה.

(2) לשם מניעת כאב הנגרם כתוצאה מהביאה (אפילו שסיבתו אינה הביאה עצמה) פשוט שמותר לשמש "דרך איברים", הלא ראינו שלשם שלום בין בני הזוג מותר השימוש שלא כדרכה, ואם לשם תאוה מותר - וודאי שיהא מותר למטרה נעלה של מניעת צער אשתו. ואפילו אם חפץ הבעל להחמיר ולא לבוא על אשתו באופן זה אך חושש שיוציא זרע לבטלה בידיים - וודאי שעדיף שיבוא על אשתו דרך איברים, הלא נלמד קל וחומר מדברי

לא שעושה כדי להשחית הזרע כער ואונן מה שאין כן אם אשתו חולנית".

באחד מאמצעי המניעה המקובלים⁶⁵. לכן, אין לנו אלא דבריו. ומפאת חוליו

⁶⁵ וכפי שהשיב הנצי"ב (שו"ת משיב דבר סימן פח) "ונראה דהר"י שבתוספות כתובות שכתב דגם לפני תשמיש יש להתיר משום שאינו מכוון להשחית לטעמיה קאי ביבמות (לד ב) לענין שלא כדרכה שכתב דאפילו משחית זרעו שם שרי משום שאין מכוון לכך. ואף על גב דכתב דרק באקראי מותר, פשוט דבאמת אין נפקא מינא בין באקראי בין בתמידות אלא משום דבאקראי אינו עושה כן משום שרוצה להשחית זרעו אלא רוצה לטעום טעמא שלא כדרכה וכלשון הגמרא הוריות (יא) דאמר בעינא לטעום טעמא דאיסורא. אבל בתמידות הרי אינו עושה אלא כדי להשחית הזרע ממילא הוא הדין כאן שמשמש במוך משום סכנת האישה שרי, אבל רוב הפוסקים לא ס"ל כהר"י לענין שלא כדרכה להכי נראה דלפני תשמיש אסור ואחר תשמיש שרי וטוב שתרחוץ בחמין כמבואר ביו"ד ס"י קפ"ו. ונראה טעם התוס' גם בשלא כדרכה גם במוך דס"ל דכל דרך תשמיש לא מיקרי מוציא זרע לבטלה שהרי שרי לשמש עם קטנה והוא הדין שלא כדרכה, דמשכבי אישה כתיב, ואף על גב דכתיב בעונשין מכ"מ ההיקש הוא לכ"ד כדאיתא בקידושין (כב ב) ועוד משכבי אישה כתיב כו' ובאמת הוא מחלוקת התנאים בסנהדרין והוי שלא כדרכה כמו כדרכה והיא אינה ראויה להתעבר אבל דווקא באינו מכוון לכך כדי להשחית הזרע - דאם כן הוי מעשה ער ואונן. אבל באקראי אינו מכוון לכך וה"ה במשמש במוך דהוי כדרכה ס"ל דלא גרע משלא כדרכה שהרי באיסור מיקרי תשמיש ונענשין על זה אלמא דמקרי תשמיש ואינו אסור אם

ה'חלקת מחוקק' (שו"ע אה"ע סימן כג):
 "שאם אחד מתיירא שלא ייכשל
 באשת איש או באשתו נידה ח"ו, טוב
 לו להוציא זרע לבטלה משייכשל ח"ו
 באיסור אשת איש או בנידה", והרי כאן
 אשתו טהורה.

(3) לשם הנאת הבעל והאישה, ברצון
 שניהם, עולה מן הדברים דלעיל
 שמוותרת ביאה "דרך איברים", אך כל
 עוד אין בעיה רפואית, מן הישר והראוי
 ודרך הטוב להרגיל עצמם בביאה רגילה
 כדרך כל הארץ ויצאו מכל חשש ספק
 ומחלוקת, שכן מחלוקות גדולות יש
 בדבר, ואולי, יותר מאשר מחלוקות -
 חוסר בהירות⁶⁶.

⁶⁶ וראוי לצטט כאן מדברי הרב חיים דוד הלוי
 (שו"ת עשה לך רב א לט), שנשאל בנוגע
 לגילוח בחול המועד, וכך ענה בחתימת
 תשובתו: "ולכן, אף כי מחובתי כרב למחות
 ולהוכיח בנועם על כל עבירה ואיסור נגד
 ההלכה, מעולם לא מחיתי ולא העירותי על
 כך לאיש, ויתר על כך - איני נוהג להזכיר
 הלכה זאת ברבים. ולכן, אם סבלך אינו גדול
 ביותר, כדאי לכבד ולפאר את המועד
 כדרישת ההלכה במקוריותה. אבל אם חש
 ומרגיש אתה ביטול מצות החג שהיא
 "ושמחת בחגך והיית אך שמח", שהיא מצווה
 מן התורה, ומצווה גדולה וחשובה ביותר, אל
 תצפה אפוא להיתר משום רב בישראל,
 ותסמוך בכוח שיפוטך על המקלים שהזכרנו,

(4) כאשר הבעל לא יכול ליהנות
 בביאה מלאה משום בעיה רפואית:
 נקדים לשון רב חשוב ששיתף אותי,
 העני, בשאלה אותה נשאל, וזו לשון
 השואל בשינויים קלים: איני יכול לבוא
 על אשתי כי איני יכול להגיע לקישוי
 בגלל בעיה רפואית שלא ניתנת לפתרון.
 ולכן כשאני עם אשתי ואני משמח
 אותה, מתעורר אצלי צורך גדול
 לאוננות כי רק כך אני מסוגל להוציא
 כמה טיפות ולהגיע לפורקן - האם
 מותר לי לעשות זאת? "והבן אדם
 וודאי מסכן וסובל", כותב הרב החשוב.

ומצוי הוא יותר אצל אנשים שאינם
 צעירים, שרק דרך אוונות הדבר
 אפשרי. נראה, שרק במצב זה יש
 להתיר לאשתו לענגו באופן זה, דאין
 להם דרך אחרת, והדבר בכל זאת נעשה
 על ידי גופה ולא בידי הווא. ואם כי רחוק
 הדבר מ"דרך איברים" המצויה (וכפי
 שהבאנו לשון רש"י בריש הסימן), מכל
 מקום, הן כאן והן כאן הזרע לא יוצא
 באותו מקום, ובשעת הדחק אין מנוס
 מלהודות דמה לי יצא הזרע על גופה
 ומה לי לא יצא הזרע על גופה (דלא
 מצינו שיהא זה תנאי); ומה לי יצא
 הזרע על ידי חיכוך בגופה ומי לי יצא

אף כי מעטים הם, ויהיו כל מעשיך לשם
 שמים".

תלמיד חכם חשוב (אחד מנותני ההסכמה לחיבור) השיב לי בעל פה כי אף שאינו מורה כדברינו לשואלים אותנו, מכל מקום, המעוניין לסמוך על ההיתר המובא במסקנת סימן זה, יכול לסמוך. ותלמיד חכם חשוב אחר כתב לי על סימן זה, "זו לשונו: "...אני מאוד מודה לו על עבודתו היסודית בנידון והרחבת יסודות ההיתר. אני חושב שיש מצווה לפרסם דבריו, כי זה יכול להציל הרבה אנשים מחטאים חמורים ולתת להם אפשרות לחיות חיים מאושרים וקדושים, בברכה..."

עוד מתברר מתוך הבנת משמעות 'לבטלה' כי זרע היוצא ללא שליטה (אם כי יש דרכים לטפל בכך) מתוך התרגשות, לא נחשב הוצאת זרע לבטלה, משום שזה נעשה בתוך מסגרת יחסי האישות.

בשולי הדברים: כתב רב חשוב אחד החפץ בעילום שמו: "הקנאות בנושא השחתת זרע, שדווקא כאן פתאום נעשה חיוב מוחלט להשתגע ולהינזק נפשית, ועושים מזה מרכז כל התורה, ומגייסים דברים מספרי קבלה שלא נועדו אלא ליחידי סגולה הבאים בסוד ה' ויש בהם גם אזהרות נוראות מאוד בהרבה עניינים ששום אדם לא מקפיד

הזרע בעזרת ידיה, כשאיך דרך אחרת כאמור. לאחר כתיבת דברים אלו זכיתי לשוחח (י"ג ניסן תשע"ב) עם הרה"ג הרב הרצל יהודה הנקין, ה' ירפאהו, ושאלתי מפורשות שאלה זו, וענה לי כפי שכתבנו - שבשעת הדחק כזו מותר לעשות כן על ידי אשתו, וישתדל, כשיוצא הזרע, לכוון שיצא באותו מקום עד כמה שניתן ושייך לפי התנאים, וכלול היתר זה ב"תשמיש דרך איברים" [ונוסיף כאן מדברי הדיין הרב חנן אפללו (שו"ת אשר חנן, חלק ו-ז, חלק אבן העזר, סי' עו, עמ' תכד), בנוגע לנשיקת האישה באותו מקום של בעלה: "...אלא שלעולם אם כבר שייך דימוי כדרכה או לאו אזי דמי יותר לתשמיש דרך איברים וכנזכר ביבמות (נהב) וכפירש"י מיעוץ דדים ודש מבחוץ בשאר איברים עיין שם. ואין לומר שפירושו כאן הוא דווקא אלא לעולם כוונתו והדומה לזה כך שהוא הדין אישה הנושקת באותו מקום דיליה הוי דרך איברים ולדברי הטור ומור"ם ז"ל (אה"ע סימן כה א) מותר בדווקא שלא מוציא זרע לבטלה, וכ"ה לר"י, ולא דמי לשלא כדרכה ועיין במש"כ באוצ"ה (שם סק"ח). ואפשר שאין בכלל ליחס נישוק וכו' לדרך איברים משום דאין כאן דישה בפה כדמיון דש מבח[וין] כאצל הטפשים וכבהמות ידמו, אלא נשיקה גרידא".]

עליהם ואינם מיועדים כלל לציבור הרחב, כל זה לא ממקור קדוש נובע, אלא הוא עצת היצר להרוס את האפשרות לחיי תורה בריאים ושמחים"⁶⁷.

⁶⁷ שתי הוספות ברצוני להוסיף על דבריו: (א) הזוהר הידוע בפרשת ויחי (רי"ב) האומר שאין תשובה על הוצאת זרע עוסק במוציא זרע לבטלה - "בריקניא", הכוונה, במאונן לבדו - "מאן דזני בידוי", ואין לכך שייכות לנידון בסימננו זה [וביקשני ת"ח חשוב להוסיף כי בתניא (צג א) כתוב כי "תשובה עילאה" מועילה לתיקון חטא זה, ומהי "תשובה עילאה"? מפרש שם (צח ב): עבודת ה' מתוך יראה ואהבה ללא ציפייה לקבלת שכר. וכתב הגר"ח וואלוז'ין בכתר ראש (סידור הגר"א עפ"י נגלה, פסקה קלג) כי על ידי לימוד תורה יש תיקון. וכן כתב ר' צדוק הכהן (צדקת הצדיק פסקא קח). (ב) כל הלשונות אותם מצאתי העוסקים בחומרת אותם 'המשקרים בברית הקדושה' עוסקים באותם הבאים על הנכריות או על הנואף אישה יהודית זרה ("דמשקר בברית קדישא" [ח"ב ג ב]; "דמשקר בהאי ברית" [שם פו ב]; "באנתו אחרא כאילו משקר" [ח"ג מד ב]; "דמשקר באת רשימא" [שם רסו א]) ולא במי שבא על אשתו דרך איברים. כמוכן שלא הבאתי מקורות אלו כדי להקל באיסור הוצאת זרע לבטלה ובאוננות, האסורה, שעליה נאמר (שו"ת באר שרים חלק ה סימן מט אות ב בשם המהרש"ג), "דרך לבטלה לגמרי למלאות תאוותו הוא תוקף האיסור אבל לצורך איזה תיקון לא חמור כל כך".